

בלי עין הרע: האם עדיף להסתתר מעיני הבריות?

איפה הצדק בעין הרע? כיצד אדם ממורמר שלא מרוצה מחייו, יכול להזיק לאדם אחר שעשה את הונו והצלחתו ביושר? מאידך: איך מגיעים לישרות הלב ונפטרים מהקנאה וצרות העין? בעמדנו בימים הסמוכים למתן תורה, בהם מטהרים את הכלי הפנימי לקבלת התורה, חשוב לפתח את תכונת השמחה בחלקנו.

ב"ה | פרשת במדבר | תשפ"ג

להבדיל, השאלה הזו נשאלה בהקשר מעניין לפני כארבעים שנה: הגאון רבי פנחס מנחם מגור ביקר אצל הרבי מליובאוויטש והתפתחה שיחה אודות הקביעות הנהוגה אצל חסידי גור, ללמוד דף יומי בתלמוד ירושלמי. הגאון מגור העלה את השאלה, האם ראוי לערוך סיום פומבי על התלמוד ירושלמי או שעדיף שלא לבלוט ולפול בפניהם של טיפוסים קנאים ולא מפרגנים?

1. הגאון הרב פנחס מנחם אלתר מגור בביקורו אצל הרבי מליובאוויטש (התועדויות תשרי 1061): ישנם השואלים (אודות עריכת סיומים פומביים) מדברי המדרש: 'לוחות ראשונות ניתנו ברעש [מתן תורה] לפיכך שלטה בהן עין הרע' והשתברו. לפיכך בלוחות שניות נאמר 'פסל לך' (לבדך, בצנעא), שאין לך יפה מן הצניעות, שנאמר (מיכה ו) 'זמה ה' דורש ממך כי אם עשה משפט ואהבת חסד והצנע לכת'. אבל לאידך מצינו שבדבר שבקדושה צריך להיות בפרסום, וכתשובת הרשב"א (שנפסקה להלכה בשולחן ערוך יו"ד רמט, יג): 'מצווה לפרסם עושי מצוה'.

דוגמה נוספת להיקף גבולות החשש מעין הרע, כפי שמעלה הראשון לציון הגאון הרב עובדיה יוסף:

סמי עופר היה האיש העשיר בישראל, שנמנה גם על רשימת מאה עשירי העולם. היו לו עסקי ספנות אדירים, אנרגיה וכימיקלים. בשנת 2006 הוא חתם הסכם עם מוזיאון תל אביב, לפיו יתרום 20 מיליון דולר להקמת אגף חדש ובתמורה ייקרא המוזיאון כולו על שמו: "מוזיאון תל אביב לאומנות על שם סמי ואביבה עופר". עיריית תל אביב אישרה את ההסכם וכבר נתלה שלט במוזיאון הנושא את שמו.

אולם סערה ציבורית פרצה. אנשים וקרנות שתרמו בעבר למוזיאון חפצי אומנות, טענו כי הוא נכס ציבורי שנבנה מתרומות רבות ומה פתאום להקדיש את הארגון כולו על שם אחד? אנשים רעים הלכו צעד קדימה ופתחו במסע השמצות על הדרך שעשה את ההון שלו והאם הוא האדם הראוי להתנוסס על מוסד מכובד? סמי עופר נפגע מהיחס שקיבל ופרסם מודעה בעיתונות עם הכותרת "סליחה שרצינו לתרום". הוא קבל על היחס הציבורי העלוב וכפוי הטובה כלפיו ומשך את המתת שלו.

כאן מעניין לבחון את השאלה מכיוון נוסף: סוגיית "עין הרע". האם סמי עופר נפגע מהעין הרע שהטילו בו? האם מוטב היה להסתיר את התרומה לכתחילה, כדי לא למשוך את עיניהם ופיהם של בריות רעות או כשמדובר שמעשה טוב - וכל שכן ביחס לתרומה למוסד מצווה ממש כבית כנסת ובית מדרש - אין לחשוש לפי הבריות וטוב וראוי לפרסם את המעשה הנכון?

1 במחזור ויטרי (תקה) מובא שהמלאכים שקינאו בעם ישראל שזוכים לקבל התורה וביקשו 'תנה הודך על השמים' וכידוע הדיון בין משה למלאכים בסוגיה המתן תורה - הטילו בהם עין הרע.

לגלגלתם.

רש"י: 'לגלגלתם' - על ידי שקלים בקע לגלגלת (כמובא בשמות לח, כו: 'בקע לגלגלת מחצית השקל').

ואף שהתורה אינה מזכירה כאן איסוף שקלים, רש"י סובר שאריכות הלשון "לגלגלתם", רומז לאופן קיום המניין הקודם (חצי שנה קודם, לקראת הקמת המשכן), שהיה על ידי תרומת "בקע לגלגלת". הדברים מסתברים לפי אזהרת התורה בתחילת כי תשא, כי ספירה מסוכנת לנגף, משום עין הרע.

שמות ל, יב: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם - **רש"י:** כשתחפוץ לקבל סכום מנינם ... אל תמנם לגלגלת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים... שהמנין שולט בו עין הרע ומגיפה באה עליהם, כמו בימי דוד.

הרעיון הוא, שמניין יוצר כותרות סטטיסטיות בעיתון וכותרות הן דבר מסוכן. המסוכנות של הספירה באה לידי ביטוי בסוף ימי דוד המלך (שמואל ב כד): דוד ציווה את יואב לספור את הכשירים לצבא והם עלו למספר מדהים של מיליון ושלוש מאות אלף איש. לפתע נפלה מגיפה ומתו שבעים אלף איש. הדבר נחשב לחטא חמור עבור דוד, עד דברי הגמרא ביומא (כב): "דוד חטא בשתיים - חטא בת שבע וחטא הספירה".

כך מצאנו עוד דוגמאות בהיסטוריה לזהירות המשמעותית מבולטות ופרסום, כמובא בהערה³. אכן כדי להיזהר מסכנת המניין, שאול המלך ספר את העם באמצעות טלאים ושברי חרס. גם ספירת הכהנים בבית המקדש (פיס) היתה באמצעות הוצאת אצבעות. וכך נהוג במעשים שבכל יום⁴:

ביע אומר חלק ד י: נשאלתי מבחור בן תורה משיבת פורת יוסף, בעניין צוואת רבי יהודה החסיד², ששני אחים לא ישאו שתי אחיות [משום עין הרע, שמושך את עיני הבריות וגורם לדבר על המשפחה] ובהיות שהוצע לו שידוך כזה שמתאים מכל הבחינות, נפשו לשאול האם יש מקום להקל בזה?

ובכן, איפה חוששים מעין הרע ומתי זו פרנויה? כמובן, השיעור אינו עיון הלכתי ואין כוונתו לקבוע מסמרות הלכה למעשה, אלא רק להגביר את הדיון והמחשבה בנושא שמעסיק את הבריות.

עוד ראוי לעיין בעצם העניין: איפה הצדק בעין הרע? כיצד אדם ממורמר שלא מרוצה מחייו, יכול להזיק לאדם אחר שעשה את הונו והצלחתו ביושר? מצד שלישי, עלינו לבחון את החלק החיובי של הסוגיה: איך מגיעים לישרות הלב ונפטרים מהקנאה וצרות העין? בעמדנו בימים הסמוכים למתן תורה, בהם מטהרים את הכלי הפנימי לקבלת התורה, חשוב לפתח את תכונת השמחה בחלקנו.

ב. החומש הרביעי אותו מתחילים השבוע, מכונה בפי חז"ל "חומש הפקודים". זאת על שם המפקד הגדול הפותח אותו. בתום הקמת המשכן, בראש חודש אייר כשנה אחרי יציאת מצרים, ציווה ה' לספור את ישראל מגיל עשרים עד גיל ששים. הפסוקים מתארים בהרחבה את ספירת כל שבט ושבט ואחר כך את סדר החניה של השבטים לפי מחנות ודגלים ושוב חוזרים על מניין כל שבט.

כאן מניחים רש"י והרמב"ן שהספירה הייתה זהירה ומחושבת: משה נזהר שלא לספור את הראשים עצמם, אלא רק באמצעות ספירה עקיפה של מתן שקלים. ואף שמדובר היה בציווי ישיר מהקב"ה למנות את ישראל ואין דבר מצווה גדול מזה, בכל זאת נזהרו מסכנת עין הרע.

2. במדבר א: וידבר ה' אל משה... באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר: שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר

2 רבי יהודה החסיד היה מגדולי הראשונים האשכנזים ומחבר "ספר חסידים". הוא היה ראש קהילת החסידים בגרמניה לפני כ-800 שנה (חסידים כמו 'פרושים' ומדקדקים במצוות). כללים רבים מהצוואה שלו התקבלו בתפוצות ישראל, כמו האזהרה שלא לשמש פעמיים סנדק באותה משפחה, לא לגזוז צפורניים בראש חודש ולא לשאת אישה ששם אביה ושם החתן זהים.

3 אחרי העקדה מסופר: "וישב אברהם אל נערי" ולא מוזכר שיצחק שב אל הנערים. אומר המדרש (ובפירושו עין יוסף): "שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה... שחשש אברהם שלא תשלוט עין הרע ביצחק על הנס שנעשה לו, כי נערי עמדו מרחוק וצפו בעקירתו, לפיכך העלים הכתוב את שילוחו שהסתירו ושלווה בלילה".

כך מסופר על השבטים שנכנסו למצרים בעשרה שיערים נפרדים. מסביר רש"י: "שציווה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח אה, אלא שייכנס כל אחד בפתח, כדי שלא תשלוט בהם עין הרע, שכולם נאים וכולם גיבורים". יעקב חזר ובירך את יוסף: "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין" ומפרש רש"י: "מסולקין מן העין", שכן יוסף היה אדם בולט ש"בנות צעדה עלי שור" והביטו בו והתעסקו בו.

עוד מסופר בגמרא (בבא מציעא פד): כאשר רשב"ג היה מלמד תורה, היה יושב על גבי ספסל ותלמידיו יושבים על הארץ. רבי אלעזר בן רשב"י ורבי יהודה הנשיא, בנו של רשב"ג, היו תלמידים צעירים ויושבים על הארץ. אמנם שני הילדים הללו היו מתרצים בעצמם את השאלות שהעלה רשב"ג ולא היו נזקקים לו. אמרו החכמים "אנו שותים ממימיהם והם יושבים על הקרקע"? נעשה להם גם ספסלים כמו הרבנים שלהם.

הזדעק רשב"ג: "פרידה אחת יש לי ביניכם ואתה מבקשים לאבד אותה ממני"? (שעל ידי עליית ילד לגדולה, עלולה לשלוט בו עין הרע). שמעו לו והורידו את רבי. אמר רבי יהושע בן קרח: ומי ידאג לרבי אלעזר בן רשב"י, שאין לו אבא שיצחק שיוורידוהו מהספסל? הורידו אף את רבי אלעזר.

4 העשרה - מה מועילה אמירת הפסוקים: יש שואלים מה מועילה אמירת הפסוקים, והרי סוף סוף יודעים כמה אנשים פה? אותה שאלה היא על נתנית

הדברים שעוין בהם בעיניו הרע, וגם בקרבו ישרף אחר שמתאוה לדברים שאין יכולת מצוי בידו לעשות. וזהו 'עין הרע' לשון זכה, שהוא העוין ברע [הנזק של הרע], ולמעלה אמר 'עין רעה', לשון נקבה, שפירשנוה על מידת הכילות [הקמצנות].

ועדיין אין זה מספיק: עולה הטענה איפה ההשגחה האלוקית? מה פתאום מרמור של תסכול, גורם נזק לאדם אחר שלא עשה רע? מובאת בספרים תוספת חשובה והיא כמעט מפורשת בליקוטי שיחות.

המבט הרע אינו גורם נזק לבדו, אלא מעורר את **מידת הדין על חטאים ישנים**. הנה דרכו של הקב"ה להאריך אף ולהעניק בהרחבה, אבל כאשר אדם מפרסם הצלחותיו ואנשים רעים מקנאים ומקטרגים "למה מגיע לו והרי אינו צדיק גדול?", זה מעורר את מידת הדין לפתוח את הספרים שלו **וכשפותחים - תמיד מוצאים משהו**. כמו בדיקה של מס הכנסה שאף פעם לא יכולה להיגמר טוב... כך שלא העין הרעה גורמת רעה, אלא **החטאים** גורמים, אבל העין היא זו שמוציאה אותם מהספרים.

איל המילואים (רבי יצחק קארו, דוד הכית יוסף): ענין עין הרע הוא, שראובן רואה בשמעון עושר עצום או רואה אותו שהוא גבור גדול ובריא או טוב תואר ואומר ראובן 'מפני מה יש לזה ממון הרבה?' או מפני מה הוא טוב תואר? הדבר גורם כי יבקרו את פנקס שמעון למעלה לעיין המעשים הכתובים שם וימצאו כתובים בו **חטאי הרבים** ואז מעניי-שים את שמעון.

בכך מבאר הרבי תמיהה מפורסמת: אנו עומדים בסוף ימי אבלות העומה, שנגרמה בשל מיתת תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה. כאן ידועה השאלה: ממתי חוסר כבוד הוא עילה למוות ועוד למגפה נוראה כזו? וגם למה המגפה התפרצה בפרק אחד והרי חוסר כבוד הוא אירוע שהולך ומתפתח במשך שנים ולא גורם מזדמן שמתפרץ ברגע? הביאור מבריק:

לקוטי שיחות לב/149: ידוע סיפור הגמרא ששנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לרבי עקיבא... וכולם מתו בפרק אחד, משום שלא נהגו כבוד זה בזה. ויש לבאר: מובא ב"ר רושלמי **שעשרים וארבע** קרונות של בית רבי, נכנסו לעבר שנה בלוד **ונכנסה בהם עין הרע ומתו בפרק אחד**. ויש ללמוד שסיבת תלמידי רבי עקיבא **בפרק אחד** היתה משום שהגיע מספרם **לכ"ד אלף** - מספר גדול ביותר וזה גרם שתכנס בהם עין הרע וכולם מתו. ואכן, זה ש"לא נהגו כבוד זה בזה" מצד עצמו אינו חטא גדול כל כך שיענשו עברו בעונש מיתה, אלא שכאותו פרק נכנסה בהם עין הרע ונענשו גם על חטא קל כזה.

ספר האורה לרש"י: ראיתי מנהג מעולה, שכאשר מתאס-פים עשרה יהודים ורוצים לפתוח בתפילה וצריכים לידע אם יש שם עשרה, והרי מקובל בידינו שאין מונים את יש-ראל אפילו לדבר מצוה... לכן יפתח הראשון ויאמר 'ואני', וחברו יאמר 'ברוב', והשלישי: 'חסדך', עד שישלימו הפ-סוק שהוא בן עשר תיבות.

קיצור שולחן ערוך: נוהגים למנותם באמירת הפסוק 'הושיעה את עמך' שיש בו עשר תיבות⁵.

בנוסף, מקובל להיזהר מעין הרע במקומות נוספים, כמו שלא להעלות אב וכן ושני אחים לתורה בזה אחר זה. כדי למנוע בולטות יתירה של המשפחה.

במקביל, הדרך להימנע כליל מעין הרע היא על ידי **צניעות ומניעת פרסום**. רש"י מביא שאשתו של משה כונתה בלשון סגי נהור בשם "האשה הכשית", כדי להעלים את יופייה החריג. כך מובא בסידור רבינו הזקן, שהולכים בראש השנה לעשות תשליך אצל הדגים, משום שהם מוסתרים מפני העיניים של האדם וכך מוגנים מעין הרע. יסוד לכך בדברי הגמרא: "עשרה דברים שאל אלכסנדר מוקדון את זקני הנגב... מה יעשה אדם וימות קודם זמנו? השיבו לו 'יחיה את עצמו'. [בפירוש המיוחס לרש"י: יגביה את עצמו ומתוך כך יתנו בו הבריות עין רעה ויקנאו בו וימות]. ומה יעשה ויחיה באריכות ימים? השיבו לו: ימית את עצמו [בפירוש הנ"ל: ישפיל את עצמו וירחמו עליו הבריות ויחיה שנים הרבה]".

איך בדיוק עובדת עין הרע? הסכנה של העין טמונה **בקנאה ובקפידה** של הציבור שגורמת **נזק**. הנה במשנה בפרקי אבות מוזכרים שני ביטויים שנראים דומים:

אבות ב: אמר להם: צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר, עין רעה... רבי יהושע אומר, עין הרע, ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאים את האדם מן העולם.

מסביר רבינו יונה כי אלו שני שלבים בגרימת הנזק של העין: בתחילת ישנה "עין רעה", לשון נקבה. כלומר: תכונה שלילית של קנאה וקמצנות וחוסר נדיבות, שגורמת לו לצאת מדעתו מהישגיו של חברו. הקנאה הזו גורמת ל"עין הרע", לשון זכה. כלומר: למבט חמור שגורם נזק.

***רבינו יונה**: רבי יהושע אומר 'עין הרע' - פירוש מי שאינו שמח בחלקו ועוין את חברו העשיר ממנו, מתי יעשיר עושר גדול כמותו, [ומכך] הוא גורם רע לעצמו ולחברו, כאשר אמרו חכמי הטבע: החומר מכל אשר לרעהו, אויר עולה מהמחשבה ההיא ושוּרף את

מטבעות מחצית השקל והרי סוף סוף האנשים נספרים כתוצאה מכך? יש אומרים כי הפסוקים הללו עצמם מועילים להגן מפני העין הרע. שכן הם מדברים על חסד ועל ישועה. וכך כותב האברבנאל לגבי נתינת מחצית השקל, שזו נתינת צדקה שמועילה כנגד המגיפה.

5 **העשרה** - **חביבות הפסוק הושיעה את עמך**: הרבי התבטא פעם כי בעבר היו מונים בפסוק "ואני ברוב חסדך אבות ביתך", שקשור מאוד לבית כנסת, כמו שאומרים "אבוא ביתך אשתחזה אל היכל קדשך", אבל כיום מונים בפסוק "הושיעה את עמך". אלא שככל שמתקרבים לגאולה, אנו מחבבים את הפסוק הזה דווקא.

3. אגרות הרבי: זה כבר הפעם השניה שמזכיר לי ענינים כאלו, וגם אז כתבתי לו שמי שלא מקפיד בזה - לא מקפידים אתו. וכיון שאמרו חז"ל שלא ישאו ושני אחים או אחיות ביום אחד, הרי-זה גופא הוכחה שאם-לא-כן הוא, אין מקום לחשש כלל.

כך כותב רבי משה פיינשטיין:

שו"ת אגרות משה אבה"ע ח"ג סימן כו: בענין עין הרע ודאי יש לחוש... אמנם רק בדבר שלא מצוי לפי דרך העולם שייך לחוש ולא לדברים מצויים.

נשוב לשתי השאלות בהן פתחנו: עין הרע בדברי מצווה. הרבי ענה שם לרב פנחס מנחם מגור, כי אין לחוש כלל לעין הרע באירוע סיום הירושלמי ולכן יעשו הפרסום ברעש גדול. ומה שמתן לוחות ראשונות ברעש גרם לנזק, הוא רק כשמדובר בהתקבצות שישים ריבוא במתן תורה, שהוא אירוע שלא היה ולא יהיה כמותו. אבל כל עוד חסר אדם אחד משישים ריבוא, אין לחוש לשמחת הפרסום.

כך הייתה שיטת הרבי הכללית, כתשובת הרשב"א הידועה, ש"מצווה לפרסם עושי מצווה" וצריך לפרסם בגדול אנשים שתורמים להקמת בתי כנסת ושאר דברי מצווה, כי הדבר גורם לקנאה חיובית ולעורר אנשים נוספים באותו כיוון, ומדבר מצווה לא ייצא רע.

באותה דרך משיב הגאון רבי עובדיה יוסף שם, על שאלת הפתיחה האם לשאת שני אחים לשתי אחיות? לדעתו, החומרה של לשון הרע פחתה בימינו, כמו החולשה הכללית ברוחות ועניינים מיסטיים. ולכן החשיבות של הקמת בית בישראל גוברת. ואכן כך מנהג ישראל, ששני אחים נושאים שתי אחיות. (אבל להוסיף, שמנהגנו הוא ששני אחים הנשואים לשתי אחיות - לא גרים באותה העיר).

ד. כדרכם של חסידים, עלינו להתייחס אל החלק החיובי בעניין: איך מיישרים את הלב ונפטרים מההנהגה המשונה של קנאה וצרות עין? הדיון חשוב שבעתיים בעמדנו בתום ספירת העומר וערב מתן תורה, שכל עניינם הוא זיכרון המידות בבחינת "דרך ארץ קרמה לתורה" ולכן ראוי לרונן איך מטהרים הכלי כהכנה להר סיני? בהערה⁶ הובא משל חר להכרחיות עידון המידות טרם מתן תורה.

הצירוף של הגעתם למספר עצום בן 24 אלף ביחד עם חטא חוסר הכבוד - גרם למוות. שכן 24 אלף הוא מספר מרשים שגרם לכל העולם ל"עין רעה" של קנאה ודיבור על תלמידי רבי עקיבא, וה"עין רעה" גרמה ל"עין הרע" שהזכירה ועוררה את החטא הישן שלהם דחוסר כבוד זה בזה.

ג. אחרי הבנת יסוד הרעיון של עין הרע, עולה השאלה בה פתחנו: גבולות הזהירות מהעין הרע. הרי בכל צעד יש פרסום כלשהו והאם מוטב להסתתר עם כל המשפחה מאחורי וילונות עבים?

כמו בכל סוגיה מיסטית, יש בכך גישות קוטביות בעם ישראל. יש כאלו שחוששים ומאמינים שכל דבר רע הוא כתוצאה מ'עין'. מנגד, יש שאינם חוששים כלל⁶, בבחינת "מאן דלא קפיד לא קפדין ליה". כאן נתייחס לשיטה של הרבי בעניין, כפי שהיא רוכזה בעבר בגיליונות התקשרות 903-904 במדור ניצוצי רבי, וכפי שהבנתי לעניות דעתי את נקודת הדברים.

הגישה היא מאוזנת וממוצעת: מצד אחד, הרבי התבטא פעמים רבות בביטוי "בלי עין הרע" (ראה דוגמאות רבות ב'ניצוצי רבי' שם, כשהזכיר אישים שונים או הישגים שעשו אנשים). מצד שני, הרבי טען כי אין צורך להגזים בחשיבות החשש מכל מישור שאומר משהו. עין הרע מסוכן באותם עניינים שצוינו במפורש בדברי חז"ל כגורמים לדיבור יתר של הציבור או באירועים בולטים ודומיננטיים באמת שכל ישראל עוסקים בהם. אך אין צריך לחשוש בסתם מקרים בחיי היום יום, שגם אם משהו אמר משהו - זה לא מזעזע עליונים ותחתונים⁷.

כאן יש להאיר כי יסוד הגישה הזו מפורש בפרשתנו: הובאה לעיל מצוות ספירת ישראל בפרשתנו. והנה נשים לב שהתורה לא הזכירה כאן מניין על ידי דבר אחר, כמו מתן מחצית השקל. ובעוד שרש"י מניח שכן הוא, כדלעיל, הנה הכלי יקר כותב שרבים מהראשונים סוברים שלא הצריכו כאן מניין על ידי דבר אחר. שכן, לא היה פרסום רבתי שעורר דיבור דרמטי של הציבור.

הספירה הראשונה שהובאה לעיל בפרשת כי תשא, הייתה ספירה ראשונה אחרי יציאת מצרים וביטאה את הנס הבלתי מתקבל על הדעת שעם ענק של עברים יצא ממצרים והגיע לשישים ריבוא. ולכן הדיבור הגדול היה מסוגל לעורר עין הרע ונצרכו להיזהר ממנו. אמנם הספירה השנייה כאן, שנה אחרי יציאת מצרים, הייתה כבר נס שהתרגלו אליו ואין זה דיבור דרמטי שמזעזע העולמות העליונים.

6 הרמב"ם לא הזכיר כלל חשש מעין הרע. יש לומדים מכך כי הדבר מתאים לשיטתו, שכל הלחשים והעלאות באוב הם שקר גדול שאין בו ממש (ראה הלכות עכו"ם ומזלות סופ"א, מורה נבוכים ח"ג פל"ז).

עם זאת, הרמב"ם כותב בהלכות שכנים ב,טז, שאפשר לחייב את השותפים לעשות מחיצה של עשרה טפחים בין הגינות. שואל המאירי, אם כוונת הרמב"ם היא למנוע 'היזק ראייה' בגינה, הרי צריך גדר ארבע אמות ולא רק עשרה טפחים? אלא הגדר הזו באה למנוע עין הרע ולזה מספיק תזכורת של גדר עשרה טפחים, שתזכיר לרואה לא להסתכל ולא לתת עין הרע. אמנם כנראה שזהירות זו היא "מדת חסידות" בלבד ולא חובה.

7 בכל זאת, הרבי נזהר ונהג לומר "בלי עין הרע" כששייב משהו בהתוועדות. ויש לבאר בפשטות, שכאשר הרבי משבח בפני קהל גדול, הדבר עושה רעש גדול (בעליונים ובתחתונים). אבל לא כשסתם אדם זורק מילה...

8 על פי ספר השיחות תש"ה/106: מלך פולין שמע על מאכל יהודי משובח: צ'ולנט עם קישקע. שלח המלך את השף האישי לבית הרב ללמוד את סודות המקצוע. השף התייצב במטבח ועקב אחרי מעשי הרבנית. הוא ראה כיצד היא לוקחת את המעי של הבקר, מכניסה לתוכו בצק ובשר, מתבלת אותו ומניחה על האש. השף רשם את הכמויות של הבשר והתבלינים וחזר לארמון מרוצה. הוא ידע שהמלך יאהב את התוצאה.

4. רמב"ן א,מה: 'במספר שמות לגולגולתם', שלא נאמר במפקדים האחרים. אלא אמר הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד ואחד. לא תהיה אומר לראש המשפחה כמה במשפחתך? כמה בני יש לך? אלא כולם יהיו עוברים לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה לגולגולתם.

בעוד שבמפקדים האחרים היה יכול ראש המשפחה למלא את שמות ילדיו בטופס או לתרום מחציות השקל עבור כולם, כאן הצטוו להעביר כל אחד מול משה ולמנותו באופן אישי. ואולי הכוונה שכל אחד הזכיר שמו לפני משה ולא מנו אותו ממש כדי למנוע עין הרע. ראה רמב"ן לעיל פסוק ב.

העקדת יצחק מסביר את המשמעות הרעיונית של העצמת היחיד:

עקדת יצחק הקדמה לבמדבר: כי כולם שווים במעלה, ומעלת כל אחד נפרדת ממעלת חברו.

הקב"ה אומר לכל אחד: העולם נברא בשבילך לכד ותוציא את האחר מהמשוואה. תפסיק למדוד את עצמך ביחס לאחרים, כי זה חסר משמעות. אתה לא אמור להשיג את מה שהשיג האחר והוא לא אמור להשיג את שלך. אתה אמור לנסוע בשביל שנסלל עבורך וזה השביל היחיד שקיים.

אחת הדוגמאות העוצמתיות לכך, נמצאות בהפטרה שנקרא בשבת הקרובה, שבת ערב ראש חודש ונקרא הפטרה "מחר חודש": אחרי שנעקרה המלוכה משאול, החל שאול לרדוף את דוד. הוא ידע שדוד יירש אותו וסבר שאם יסיט את דוד מהדרך - היא תתפנה בשביל יהונתן. דוד הרגיש בשנאת המלך וביקש מיהונתן לבחון עד כמה זעם אביו. הם סיכמו שדוד יעזוב את בית שאול וילך לאכול בבית משפחתו ויהונתן יבחן את זעם שאול. אחר כך הם ייפגשו מרחוק בשדה ויהונתן יירה חיצים אל השדה וישלח את נערו להביא אותם. אם דוד יכול לחזור, יהונתן יאמר לנער כי החיצים קרובים אליו ועליו לאוספם. אבל אם דוד אינו יכול לחזור, יהונתן יאמר שהחיצים ממנו והלאה ויניחם בשדה.

הנה נאמר: "צרו את המדינים והכיתם אותם כי צורים הם לכם". כך מתואר המן: "איש צר ואויב המן הרע הזה". וכך דרך העולם לומר "צרות עין". שכן, הקנאה נובעת מתחושת צרות ולחץ המקום, כאילו הזולת שהצליח יותר ממני דורך עלי.

המדינים הרגישו שבני ישראל מצירים להם את המקום ודורכים עליהם. אין מספיק מקום במדבר גם להם וגם לישראל. המדינים היו אנשים גדולים ביותר, שידעו להעריך את גדולת העם היוצא ממצרים וחששו שאנו מהווים תחרות להם. הגויים הנעלים והחשובים בתורה היו מדיינים: יתרו הדגול, חמיו של משה, ובלעם, שהילך בעולמות עליונים ועמד ברמת הנבואה וההתגלות של משה. דווקא הם ידעו להעריך את התופעה היהודית שהולכת וצומחת לנגד עיניהם ולכן הרגישו "צר" ולחץ ממנה, עד שנוזעקו מהצד השני של המדבר לפגוע בנו.

זאת הייתה גם ההרגשה של המן, שלמרות שהגיע לשיא הגדולה האפשרי, אבל אין לו מקום פנוי ומרחב נשימה כל עוד רואה את מרכזי היהודי.

עלינו להגיב בתקיפות קיצונית ולצרור ולכלות את התפיסה צרת העין הזו. תמורתה, ראוי להרחיב את המבט ולהבין שהעולם בנוי משבילים פרטיים לכל אחד ואיש אינו נוגע במוכן לחברו. בהערה⁹ הובא סיפור מיוחד, ששמעתי מאבא שלי.

ההעצמה הגדולה ביותר לתפיסת השמחה בחלקו, נמצאת בכל פסוק בפרשתנו: כל המפרשים לאורך הדורות שואלים, מה המשמעות הנצחית של הספירה? למה חשוב להאריך כל כך, בשעה שמדובר היה באירוע נקודתי לאותו הדור ואולי רק כהכנה למלחמת כיבוש הארץ?

מפרשים רבים מדגישים את ייחודיות היחיד: כאן מתחיל שלב חדש בהשראת השכינה. בעוד שקודם עסק הקב"ה בהשראת השכינה על כלל העם באמצעות מתן תורה והקמת המשכן, כאן מתחיל הקשר עם הפרט. הקב"ה אומר לכל אחד: אתה האדם היחיד שקיים בעולם.

הרמב"ן מדקדק זאת מאריכות לשון הפסוק, שלא הוזכר במפקדים הקודמים:

הוא הגיש את הקישקע הממולא על השולחן המלכותי. המלך טעם מן התבשיל ופלט צרחה. התבשיל היה מטונף והדיף ריח נורא. השף היה המום. הוא ביצע בדיוק מה שלמד ולא הבין היכן טעה. הוא חזר אל הרבנית והתברר שהוא שכח לבצע פעולה קריטית כהכנה לבישול: הוא לא ניקה את הכלוך מהמעיי לפני שמילא בתוכו בשר ותבלינים. כך שהבשר והתיבול המשוכב - לא רק שלא הועילו לטעם, אלא - האיצו את סירחון הבשר.

הנמשל ברור: כל עוד לא ניקינו את המעיים מקנאה ותחרות, האור של מתן תורה, יועם ויתבטל.

9 כשאבי היה בתחילת דרכו כרב, הוא ירד במדרגות 770 בניו יורק ופתאום ניגש אדם והתחיל לצעוק: "הרב אשכנזי תעזור לי, תציל אותי. כל ההשקעה שלי יורדת לטמיון". אותו יהודי פתח מאפיייה ברחוב קינגסטון בשכונת קראון הייטס, הוא השקיע המון כסף להקים מקום יפה, לקנות תנורים וציוד ולהביא עובדים והנה בא אדם משכונה אחרת והקים מאפיה מתחרה. "הוא יהרוג את העסק שלי, תאמרו לו שהוא משיג גבול".

אבי לא היה יכול לעזור לו, שכן מבחינה הלכתית מותר לפתוח עסק מול עסק. התחרות תהיה טובה לכולם והטוב ביותר ינצח. אמנם רכנו הזקן כותב שממדת חסידות, אין נכון לפתוח עסק קרוב לעסק אחר, אבל אבי לא היה יכול לתבוע מאותו מתחרה לנהוג במידת חסידות.

אבי העריך שאותו יהודי נסע, לא יקבל מסר כזה מרב צעיר ולכן חשב שנכון ללכת לרב מבוגר שביצע את דעתו. אבי צעד עמו אל הרב מרדכי הארליג, מרובי השכונה, והוא ענה שמבחינה הלכתית אי אפשר לעצור את פתיחת העסק המתחרה. "אבל מה יהיה עם הפרנסה שלי?", ככה האיש. הרב הארליג הביט בו ואמר נחרצות: "תשמע אברך, התורה לקחה בחשבון את התוצאות של הפסיקות שלה והיא לא תקבע הלכה שתגרום נזק. אם ההלכה מתירה את שתי המאפיות - הפירוש הוא שאתה תשגשג ותצליח במקום שלך".

אחרי תקופה ביקר אבי בניו יורק ושמע מאותו אברך שהוא מתפרנס היטב ב"ה. אבל היה עוד פרק מבהיל: רב השכונה, הרב זלמן שמעון דבורקין ע"ה, קרא למתחרה ואמר לו שממדת חסידות לא נכון לפתוח עסק קרוב לעסק הראשון שעושה צעדים ראשונים לשרוד. אותו יהודי סירב לשמוע והמשיך בדרכו. אחרי כמה חודשים הוא נפטר באופן פתאומי ולא זכה ליהנות ממעשה ידיו. העסק שלו המשיך להתקיים, אבל הוא לא היה שם.

בערב ראש חודש עזב דוד את בית שאול והלך לזכוח זבח עם משפחת אביו. גם למחרת לא בא לסעוד עם המלך, עד ששאל "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם שלשום אל הלחם?" יהונתן ענה ברוגע כי דוד הלך לבית אביו. שאול התרגז כיצד יהונתן מגן על דוד והרי אתם מתחרים על אותה משרה? אולם יהונתן לא התרשם מדברי אביו ונאבק להציל חיי חברו. למחרת, שלח את החיצים אל השרה וצעק אל הנער כי החיצים ממנו והלאה והוא משוחרר לשלום. דוד יצא בין השיחים, התחבק עם יהונתן "ויבכו עד דוד הגדיל". אחר כך נפרדו לשלום ולא נפגשו עוד.

יהונתן הצליח חיי רעהו, כי ידע שהוא לא יאכל מהצלחת של דוד ודוד לא יאכל משלו.

באותה דרך, ביארנו בעבר את סוד הברכה הנצחית לילד יהודי: "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה". לכאורה תמוה מה עשו שני הנערים האלמונים האלה שהפכו להיות הפוסטר היהודי? ובכלל, מהי בדיוק השאיפה להיות אפרים ומנשה? האם זה איחול לילדינו לגדול לומדי תורה? בעלי עסק? עוסקים בצרכי ציבור באמונה? ולמה לא יהודה ויוסף? יששכר וזבולון? משה ואהרן? דוד ויהונתן?

השאלה גדולה יותר כשמתבוננים בכרכת הבנות: "ישימך אלוקים **כשרה רבקה רחל ולאה**", וכיצד אצל הבנים מדלגים על האבות והשבטים ומוציאים את השלמות אצל הנכדים?

הספר "אגרא דכלה", שנכתב על ידי הבני יששכר, האדמו"ר רבי צבי אלימלך מדינוב, מעלה רעיון חזק: הסיפור הכי מדהים אצל מנשה ואפרים הוא **שאיין סיפור**. לראשונה, **איין דרמה במשפחה**. מנשה רואה מול עיניו כיצד יעקב מקדים לברך את אחיו הצעיר, והוא לא שולף חרב ולא קובר בכור. לאידך, אפרים אינו מתגאה ואינו מחזין את מעלתו על אחיו. מנשה ואפרים הם הראשונים שלא בוחנים את עצמם ביחס לגדולת האחר. כל אחד שואל: **מה נוערתי לתרום ולא לאן אח שלי הגיע?**

לכן יעקב מצווה: "בך יברך ישראל, ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה". כלומר: **תהיו אפרים ומנשה**. תהיו אחים כאלו שכל אחד שמח בהצלחתו ומפרגן לאחיו. כי החיים של האחר הם **זרים לחלוטין** לגבוי. מה שלא קיבלתי - לא נועד לי ולא שייך אלי.

נסיים: התחלנו עם הגאון רבי פנחס מנחם מגור ונסיים עמו... רופא עיניים מירושלים התכוון להשתתף בכנס גדול של רופאי עיניים בארצות הברית. טרם נסיעתו הוא נכנס לאדמו"ר מגור, הרב פנחס מנחם, וביקש עצה על מה לדבר בפני הרופאים. האדמו"ר אמר: תאמר לרופאים שהם עוסקים ברפואת עיניים, ועל כן חובה עליהם להיות בעצמם בעלי 'עין טובה' ולפרגן זה לזה. הרופא נסע לשם וסיפר כי רב גדול מירושלים ביקש ממנו להעביר את המסר.

כשסיים לדבר, קם רופא גוי מכובד מייגוסלביה ואמר כי הוא מחזיק באמתחתו פטנט חדש שהמציא והתכוון לשמור אותו לעצמו. אך כשהוא שומע את הבקשה של הרב מירושלים, הוא מחליט להיות בעצמו 'טוב עין' ולשתף את חבריו בתגלית וכך להכפיל ולשלב את תועלת הידיעה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il